

curriculum, jonka »ydin» tähtää sosiaaliseen kasvatukseen, on saanut sijansa vain 1/30:ssa maan keskikouluja.

Tämä kysymys on kuitenkin teoreettisesti perin mielenkiintoinen. Kuinka suuressa määrässä koulu tulevaisuuden yhteiskuntaa rakentaa, taassaan voi säilyttää siirtymävaikeuksia yhden sukupolven kannettavaksi ilman että tämän mielenterveys ja koko suunnitelma vaarantetaan? Vastaus ilmeisesti riippuu pääasiassa kahdesta tekijästä: koulun suhteesta yhteiskuntaan ja koululaitoksen centralisaation asteesta. Jos koululaitos toimii kutakuinkin yhdenmukaisesti ja jos kodit, elinkeinoelämän edustajat sekä poliittiset ynnä muut ideologiset ryhmittymät hyväksyvät tukevat koulun työtä, on koulun kasvat-tien elämäntaival sileämpi kuin muussa tapauksessa. »Maan toivo» edustaa silloin yleisiä pyrkimyksiä. Suomen kaltaisessa perinnäisiä menetelmiä ja arvoja kunnioittavassa maassa tällaisia edellytyksiä ei liene, ja hitaasti kiiruhtaminen on paikallaan.

Kirjallisuutta

- ANDERSON, HAROLD H. — JOSEPH E. BREWER — MARY FRANCES REED. 1946. *Follow-up studies of the effects of dominative and integrative contacts on children's behavior*. Appl. Psychol. Monogr. No. 8.
- HARAP, HENRY. 1952. *Social living in the curriculum*. Nashville.
- KOSKENNIEMI, MATTI. 1946. Luokan yhteinen tunti. *Opettajain lehti* 41, 622—623.
- »— 1952 a. *Sosiaalinen kasvatus koulussa*. Helsinki.
- »— 1952 b. Är en lärarens typ hans öde? *Social fostran* (Stockholm), 177—194.
- »— 1952 c. Teacher in relation to his work. *Kristvik-festskrift* (Oslo), 169—195.

Erik Ahlmanin »aforistiset ajatukset»

Kirjoittanut

V. A. KOSKENNIEMI

ERIK AHLMANIN rikkaaseen kirjalliseen tuotantoon, jonka ensimmäisten syntymävaiheiden seuraamista kolmisen vuosikymmentä sitten — »Arvojen ja välineitten maailman» aikoihin — pidän eräänä elämäni suurimpana puhtaasti intellektuaalisena ilona, sisältyy muun ohella pieni sikermä »aforistisia ajatuksia». Se on julkaistu kirjassa »Teoria ja todellisuus» (1925) ja muodostaa teoksen lopussa itsenäisen, 44 ajatelmaa käsittävän ryhmän, joka on jäänyt laajaan yksinäiseksi tekijänsä tuotannossa. Askarteluni maailmankirjallisuuden aforismitantologian toimittajana on tuonut vuosien jälkeen uudelleen käteeni myös AHLMANIN mietelmät, jotka eivät mielestäni enempää ajatuspitoisuutensa kuin muodollisten ansioittensa puolesta jää varjoon tunnetumpien aforistikkojen hengentuotteiden rinnalla. AHLMANIN neljäviidettä mietelmää edustaa eräitä hänen filosofiansa keskeisimpiä ajatuksia ja niiden yksilöllinen muoto täyttää hyvin ne vaatimukset, joita LA ROCHEFOUCAULD'n, CHAMFORT'in ja LICHTENBERGIN jälkeen voidaan asettaa eurooppalaiselle aforismille.

Tosin aforismin käsitteestä — samoin kuin sen morfologiasta — mielipiteet menevät jossain määrin ristiin ja sangen yleistä on, että aforismin leima-merkintää käytetään hyvinkin erilaisista lyhyistä ajatusfragmenteista, toisinaan synonyymisesti »maksimin» kanssa (kuten esim. LA ROCHEFOUCAULD'n tapauksessa). Kreikkalaisperäisen sanajohtonsa mukaisesti merkitsee aforismi keskitystä, rajoitusta, ja voitaisiin vaihtaa myös sanaan »määritelmä» (definitio), jollei afo-

rismi luonteeltaan olisi liikkuvampi, leikkivämpi, aktiivisempi kuin tavanomainen määritelmä-käsite. EBNER-ESCHENBACH nimittää aforismia viimeiseksi renkaaksi pitkässä ajatusketjussa, mitä määritelmää voi pitää sattuvana aforismin subjektiiviseen syntyyn, mutta ei objektiiviseen vaikutukseen nähden, koska aforismi voi myös olla alkurenkaana uusille ajatusketjuille. Kansanomaisesta sananlaskusta, jonka läheisenä sukulaisena — etten sanoisi perillisenä — sitä on pidettävä, se eroaa subjektiivisen asuna puolesta, missä tavallisesti hyvinkin persoonallinen muotoilu on saanut ilmauksen. Sananlasku lausuu yleensä kansanomaisen yleistotunden, kun taas aforismi pyrkii ilmaisemaan jonkun subjektiivisen havainnon, väitteen, mielitohteen, jonka objektiivisesta pätevyydestä aina voidaan kiistellä. Niinpä aforismi taitteisessa suhteessa on läheisesti rinnastettavissa epigrammiin, josta se itse asiassa eroaa vain proosamuotonsa puolesta. Epigrammin kanssa sillä on yhteistä paitsi sanonnallinen keskitys avoimesti tai salaisesti poleeminen luonteensa. Usein muistuttaa aforismi vuorosanaa, joka on lausuttu vastaväitteenä jotakin oletettua väitettä tai repliikkiä vastaan. Tästä liikkuvasta, dynaamisesta ominaisuudestaan se saa toisinaan draamallisen vivahteensa. Kirjallisuuden lajina se on luettava ajatusrunouden piiriin, mihin sen oikeuttaa myös sen taipumus käyttää ilmaisuissaan kuvakieltä.

ERIK AHLMANIN mietelmät säestävät ajatuksia, joita hän on systemaattisemmassa muodossa esittänyt »Arvojen ja välineitten maailmassa» ja esseekirjassaan »Teoria ja todellisuus». Molemmista voisi poimia lausemia, jotka myös muodollisessa suhteessa tulevat lähelle hänen »aforistisia ajatuksiaan». Hänen metafysiillinen spekulationsa on näissä mietelmissä kaiken aikaa etualalla, voipa sanoa mietelmien koko tendenssin tähtäävän juuri metafysiikan puolustukseen. Siinä suhteessa on mm. seuraava aforismi luonteenomainen:

Kun tieteen harjoittaminen menettää metafysiillisen taustansa, lakkaa se olemasta hengen työtä, senjälkeen se on vain »henkistä työtä».

AHLMAN on kuitenkin täysin selvillä kaiken metafysiikan subjektiivisesta luonteesta:

Filosofien metafysiilliset rakennelmat ovat vähemmän kuvauksia todellisuudesta kuin uutta todellisuutta.

Niitä vastaan, jotka pitävät *Grau leurer Freund* jne-periaatteen

mukaan kaikkea teoretisoimista hyödyttömänä, kohdistuu seuraava aforismi:

Teoreetikko, jolle sanotaan, että elämä aina on enemmän kuin kaikki teoria, voi vastata: »teoria on juuri minun elämäni».

Kaikessa abstraktisuudessaan nerokkaana on mielestäni pidettävä seuraavaa määritelmää tahtomisesta:

Tahtominen — metafysiillisessä mielessä — on kosmoksen suunta sen yksilöllisesti määrättyssä kohdassa.

Erikoisesti ahmanilaiseksi tekee tämän ajattelman, että siinä tahtoa ei käsitellä psykologisena, vaan — SCHOPENHAUERIN tapaan — metafysiillisenä ilmiönä. On mahdollista, ettei tämän aforismin syvällisyys kohta aukene lukijalle, mutta kun se selkenee, uskoisin sen yllättävän evidenssillään. Sen iskevän suppea muoto, joka näennäisestä kuvattomuudestaan huolimatta synnyttää mielikuvan sekä liikkeestä — »kosmoksen suunta» — että jostakin (subjektiivisesti) staattisesta — yksilöllisesti määrättyssä kohdassa» —, täyttää myös tyyllisesti hyvälle aforismille asetettavat vaatimukset.

Psykologisena ilmiönä määrittelee tahtomisen taas ajatelma:

Kaikki tahtominen (*nelle*) on oikeastaan tahtomista mieluummin (*malle*).

Jonkun verran samalta linjalta tapaamme myös seuraavan tahto-aforismin:

Rakkautta voi pitää tahtomisen korkeimpana muotona.

Tahtominen ahmanilaisessa mielessä ei perustu tietoiseen, vaan vaistomaiseen valintaan, joka voidaan suorittaa myös vastoin tietoa tahtoamme. Niinpä ei ole tämän mietelmän kanssa ristiriidassa se psykologinen tosiasia, että voimme myös rakastaa vastoin tietoisesti tekemäämme valintaa.

Moraalista on AHLMANILLA kaksi ajatelmaa, jotka tukevat toisiaan:

Jos moraali voitaisiin *perustella*, olisi seurauksena — moraalin kuolema.

Usko siveislain *olemassaolon* on taikauskon viimeinen ja ylin muoto.

Edellisen totuusarvo ei ehkä yksinään ole aivan evidentti, koska jää epäselväksi, mitä tässä yhteydessä sanalla »perustella» tarkoitetaan. Kantin kategorisen imperatiivin merkityksessä voitaneen kui-

tenkin katsoa moraalia perustelemattomaksi. Jälkimmäinen aforismi taas kieltäessään siltä reaalisesta eksistenssin, palauttaa moraalin sosiaaliseseen ja suhteelliseen olomuotoon. AHLMANIN siveysoppi on siten pikemmin empirinen kuin metafyyssillinen. On syytä kuitenkin kiinnittää huomiota myös siihen, että AHLMAN kutsuu uskoa siveyslakiin taikauskon *ylimmäksi* muodoksi. Joskin siveyslain eksistenssi on illusio, on olettamus sen olemassaolosta kuitenkin ylevin inhimillistä kuvittelusta.

Vaikkakin metafyyssillinen mielenkiinto näyttää hallitsevan AHLMANIN aforistista ajattelua samoin kuin hänen systemaattisemmassa muodossa esitettyä filosofiaansa, on hänen ajatelmissaan myös käytännöllinen moraalisti saanut puheenvuoron. Empiiriseen havaintoon perustunevat mm. seuraavat kolme ajatelmää:

Elää arvokasta elämää triviaalisissa puitteissa on suurta, mutta se on harvinaista sentähden, että se on niin raskasta.

Siveellisten ristiriitojen voittamisessakin voi saavuttaa eräänlaisen taituruuden, joka siveellisesti on hieman arveluttava asia.

Yhdessä asiassa ei ihminen voi saada keneltäkään apua: velvollisuutensa valitsemisessa.

Pilkahdus huumoria sisältyy taas ajatelmaan:

Henkinen rajoittuneisuus on mahtavimpia aseita olemassaolon taistelussa.

Jos AHLMANIN metafyyssilliset ajatelmat saattavat tuoda mieleen esisokratelaisten filosofien aforistiset katkelmat, muistuttavat hänen eettilliset mietelmänsä ranskalaisten 1600- ja 1700-lukujen moralistien ajatelmia. Häneltä puuttuu tosin LA ROCHEFOUCAULD'n syvä epäusko ihmisluonteeseen, niinkuin häneltä puuttuu myös CHAMFORT'in aktiivinen ironia. Mutta yhteistä molempien kanssa on hänellä hänen kriittinen pessimisminsä, yhteistä myös hänen objektiivisen kirkas, suppea, suurin piirtein kuvaton muotonsa. Poleemisen aineksen puutteessa AHLMANIN aforismi itse asiassa on »filosofisempi» kuin ranskalaisten, jotka monessa tapauksessa puhuvat *pro domo*. Vaikkakin AHLMANIN metafyyssikkään voi sanoa sisältyvän myös romanttisia piirteitä, on hänen aforismiansa viivapuhdasta ja askeettista muotoa pidettävä pikemminkin klassillisena. LICHTENBERGilla ja BÖRNELLÄ voi tavata ajatuksia, jotka ovat sukua AHLMANIN aforis-

meille, mutta niiden romanttisempi — usein myös esteettisesti vaikeuttavampi — muoto ilmaisee niiden lähteneen runoilijan, ei filosofin työpajasta.

Vuosisadan ensimmäisellä neljänneksellä kirjaanvietyinä on ERIK AHLMANIN »aforistisilla ajatuksilla» kunniakas sijansa suomalaisen mielteläusen historiassa. Voidaan kyllä sanoa, että ne ovat kasvaneet suhteellisen kapealta elämyspohjalta ja ettei niiden teoreettinenkaan motiiviipiiri ole erikoisen laaja. Niistä kenties myös kaippaa sitä mielteläyksen välähdystä, joka toisinaan antaa loistoa maailmankirjallisuuden suurimpien aforistikkojen paljon subjektiivisemmille ajatelmille, joiden aggressiiviset piirteet myös ovat AHLMANIN mielteläuseille vieraat. Mutta sensijaan ne muodostavat suljetun, autonomisen kokonaisuuden, missä toinen jäsen tukee toistaan. Liikkuvatpa ne metafyyssillikan, moraalin tai psykologian alalla, näyttävät ne keräävän kuin taidokkaasti hiotut pienet kristallinnsit yhteiseen polttopisteeseen eräät olennaiset piirteet tekijänsä filosofiaasta.

15. VII. 52.